

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та менеджменту
Кафедра економіки, підприємництва та туризму

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

СТАРУНСЬКА АЛЬОНА ВЛАДИСЛАВІВНА

УДК 658.155-047.58

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ТЕМУ
«Забезпечення рентабельності
господарської діяльності ТОВ «НАФТА-ОЙЛ-ГРУП»

051 «Економіка»

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А. В. Старунська

Керівник роботи:
Скидан Олег Васильович
д.е.н., професор

Житомир 2023

Висновок кафедри _____

за результатом попереднього захисту: _____

Протокол засідання кафедри №__ від «__» _____ 2023 р.

Завідувач кафедри економіки, підприємництва та туризму,

д.е.н. професор _____ Наталія ВАЛІНКЕВИЧ

«__» _____ 2023 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Старунська Альона Владиславівна

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECST _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

лаборант кафедри економіки, підприємництва та туризму

_____

АНОТАЦІЯ

Старунська А.В. Забезпечення рентабельності господарської діяльності ТОВ «Нафта-Ойл-Груп». Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 051 спеціалізація «Економіка». Поліський національний університет, Житомир, 2023.

Уточнено сутність, характеристики, основні чинники впливу на рентабельність підприємства. Широко розкрито основні методи оцінки рентабельності у розрізі основних підходів: ресурсного, витратного, результативного (отриманої продукції). Встановлено рівень забезпечення виробничими ресурсами та економічну ефективність господарської діяльності ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» за 2020-2022 рр. Визначено основні тенденції змін та досягнутий рівень рентабельності продукції та господарської діяльності підприємства. Здійснено оцінку впливу факторів першого рівня на зміну рентабельності власного капіталу, оборотних активів та рентабельності продажу. Досліджено кон'юнктуру ринку та цінову ситуацію на ринку пального в Україні у розрізі основних товарних груп. Запропоновано основні напрями збільшення рентабельності використання ресурсів та господарської діяльності підприємства вцілому. Розроблено та обґрунтовано інвестиційний проєкт закупівлі нового обладнання.

Ключові слова: рентабельність, паливно-мастильні матеріали, цінова конкурентоспроможність, економічна ефективність.

SUMMARY

Starunska A.V. Ensuring the profitability of the economic activity of "Nafta-Oil-Group" LLC. Qualification work on manuscript rights.

Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 051 specialization "Economics". Polissya National University, Zhytomyr, 2023.

The essence, characteristics, and main factors influencing the profitability of the enterprise are clarified. The main methods of assessing profitability are widely disclosed in terms of the main approaches: resource-based, cost-based, and effective (product obtained). The level of provision of production resources and the economic efficiency of the economic activity of "Nafta-Oil-Group" LLC for 2020-2022 have been determined. The main trends of changes and the achieved level of profitability of the company's products and economic activity have been determined. An assessment of the impact of first-level factors on changes in the return on equity, current assets, and return on sales was made. The market situation and the price situation on the fuel market in Ukraine in terms of the main product groups for the last 3 economic years were studied. The main directions for increasing the profitability of the use of resources and the economic activity of the enterprise as a whole are proposed. An investment project for the purchase of new equipment has been developed and substantiated.

Keywords: profitability, fuel and oil, price competitiveness, economic efficiency.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	8
1.1. Сутність рентабельності та ефективності господарської діяльності підприємства	8
1.2. Чинники зростання рентабельності господарської діяльності підприємства	9
1.3. Методичні підходи щодо визначення рентабельності підприємства	12
	14
Висновки до розділу 1	14
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ТОВ «НАФТА-ОЙЛ-ГРУП»	15
2.1. Організаційно - економічна характеристика підприємства	15
2.2. Оцінка фінансового стану підприємства	20
2.3. Сучасний рівень рентабельності господарської діяльності підприємства	22
Висновки до розділу 2	28
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «НАФТА-ОЙЛ-ГРУП»	29
3.1. Удосконалення механізму ціноутворення на продукцію підприємства	29
3.2. Пропозиції щодо забезпечення рентабельності підприємства	33
3.3. Обґрунтування інвестиційного проекту підвищення рентабельності підприємства	34
Висновки до розділу 3	36
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	39

ВСТУП

Актуальність теми. Досягнення високого рівня рентабельності та економічної ефективності господарської діяльності суб'єктів господарювання є основною запорукою їх конкурентоздатності, розширеного відтворення, стійкого розвитку. Наразі забезпечення рентабельності це завжди актуальна тема для підприємницьких структур, що має свою специфіку і особливості у кожній галузі чи сфері економічної діяльності, певних територій і регіонів, статусі та організаційно-правовій формі підприємств, установ і організацій. Пошук невикористаних резервів зростання рентабельності для паливно-енергетичних підприємств є особливо актуальним в сучасних умовах зміцнення енергетичної безпеки національної економіки.

Мета і завдання дослідження. Метою представленої до захисту випускної кваліфікаційної магістерської роботи за спеціальністю 051 Економіка є дослідження й обґрунтування напрямів забезпечення рентабельності господарської діяльності Товариства з обмеженою відповідальністю «Нафта-Ойл-Груп» м. Житомир. Для досягнення вищезазначеної мети були поставлені такі завдання:

- уточнити сутність категоріально-понятійного апарату, зокрема «рентабельності» та «економічної ефективності»;
- виоремити основні чинники впливу на рівень рентабельності підприємства;
- визначити основні методи оцінки та систему показників рентабельності на рівні підприємства;
- охарактеризувати ресурсне забезпечення та результати господарської діяльності «Нафта-Ойл-Груп»;

- здійснити аналіз рентабельності продукції, витрат, ресурсів та господарської діяльності підприємства в цілому;
- розробити та обґрунтувати основні напрями забезпечення рентабельності підприємства та запропонувати відповідний інвестиційний проект.

Об'єктом кваліфікаційної випускної роботи є господарська діяльність Товариства з обмеженою відповідальністю «Нафта-Ойл-Груп» м. Житомир, а *предметом* – сукупність теоретичних, методичних і практичних проблем забезпечення рентабельності підприємства паливно-енергетичного комплексу в умовах ринкових відносин та воєнного стану в Україні.

Методи дослідження. Основою методологічного дослідження є фундаментальні економічні закони в умовах функціонування ринку та державного регулювання. У процесі виконання роботи застосовано такі методи та прийоми: системного підходу, аналізу, синтезу (при дослідженні теоретичної частини); монографічний (для організаційно-господарської характеристики підприємства); статистичний, ланцюгових підстановок (оцінка впливу факторів 1-го рівня на рентабельність); а також методи економічного аналізу, графічний, порівняння, розрахунково-конструктивний та інші.

Інформаційна база дослідження. Річні звіти та інша первинна документація ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» за 2020-2022 рр., наукові, навчально-методичні, інформаційно-публіцистичні видання, власні дослідження, матеріали Державної служби статистики України тощо.

Публікації автора за темою дослідження. За результатами досліджень автором опубліковано 2 наукові праці, що наведені у списку використаних джерел: 1) стаття у науковому фаховому журналі, що входить до переліку МОН України, категорія «Б» [37]; 2) тези конференції [22].

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні-методичні засади, прогноз та практичні рекомендації сприяють уточненню методів та

пошуку резервів збільшення рентабельності використання основних та оборотних активів, власного та залученого капіталу, цінової конкурентоспроможності (рентабельності продажу) підприємства. Практичні рекомендації щодо удосконалення цінової політики та стратегії підприємств паливно-енергетичного комплексу створюють основи для розробки та обґрунтування сучасних інноваційно-інвестиційних проєктів стійкого розвитку.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із змісту, вступу, 3 розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел (51 найменування), нараховує 43 стр друкованого тексту, 16 таблиць, 3 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність рентабельності та ефективності господарської діяльності підприємства

Вивчення дефініції поняття «рентабельність» за опублікованими результатами праць вчених економістів, філологів, істориків, філософів встановлено, що загального універсального визначення змісту та сутності понять рентабельності та економічної ефективності немає. Зазвичай при оцінці кінцевих економічних результатів науковці та практики ототожнюють рентабельність з економічною ефективністю при умовах, що суб'єкт господарювання отримує дохід і веде прибуткову діяльність. Визначення рентабельності наведено нами у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення сутності рентабельності у роботах вчених економістів

№ з/п	Автор роботи	Визначення поняття
1.	Бойчик І. М. [3, с.365]	походить від німецького <i>rentabel</i> , і в перекладі означає рентабельний, дохідний, прибутковий. У свою чергу, термін <i>rentabilitat</i> , як похідний від <i>rentabel</i> , означає рентабельність, дохідність, прибутковість
2.	Кулішов В.В. [27, с.183]	термін <i>rentable</i> перекладається як здатність приносити дохід у формі ренти. Ближчим за змістом до німецького терміну <i>rentabel</i> є англійське слово <i>profitable</i> , що перекладається як корисний, прибутковий, дохідний, рентабельний, а відповідно, <i>profitability</i> – прибутковість, вигідність, дохідність, рентабельність
3.	Серікова Т.М., Кожанова Є.П., Мельник В.І., Шумська Г.М. [17, с. 245]	рентабельність як узагальнюючий, кінцевий результат роботи підприємства, що характеризується рівнем ефективності його господарської діяльності: загальним обсягом одержаного прибутку та в розрахунку на одиницю ресурсів. Відносний показник прибутку – рентабельність є основним показником ефективності роботи підприємства, які характеризують інтенсивність господарювання

4.	Демяненко М.Я., Лузан Ю.Я., Саблук П.Т., Скупий В.М. [44, с. 165]	Ефективність характеризує результат діяльності відносно витрат. Вона відображається у вигляді індексів, коефіцієнтів або відсотків. Показники ефективності мають різний зміст. Рентабельність – показник ефективності поточних витрат, який визначається співвідношенням прибутку до поточних витрат, завдяки яким одержано цей прибуток
5.	Андрійчук В. К., [1, с. 444].	Поняття, що характеризує економічну ефективність виробництва, за якої підприємство за рахунок грошової виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) повністю відшкодовує витрати на її виробництво й одержує прибуток як головне джерело розширеного відтворення

Джерело: побудовано автором за матеріалами [1, 3, 17, 27, 44]

Вчені-економісти аграрники Демяненко М.Я., Лузан Ю.Я., Саблук П.Т., Скупий В.М. надають додаткової економічної сутності досягнутого рівня рентабельності, зокрема оцінка його динаміки є «важливим індикатором ефективності виробництва інвестицій», який у свою чергу формує та забезпечує значення термін окупності інвестиційного проєкту, тобто час (період років) протягом якого покриваються капіталовкладення, кошти витрачені на придбання основних засобів.

Ефективність правомірно тлумачити більш поглиблено як «досягнення максимального ефекту за фіксованих, тобто за наперед визначених обсягах ресурсів, або ж за досягнення заданого результату (ефекту) за мінімальних витрат ресурсів» [27, 153 с.].

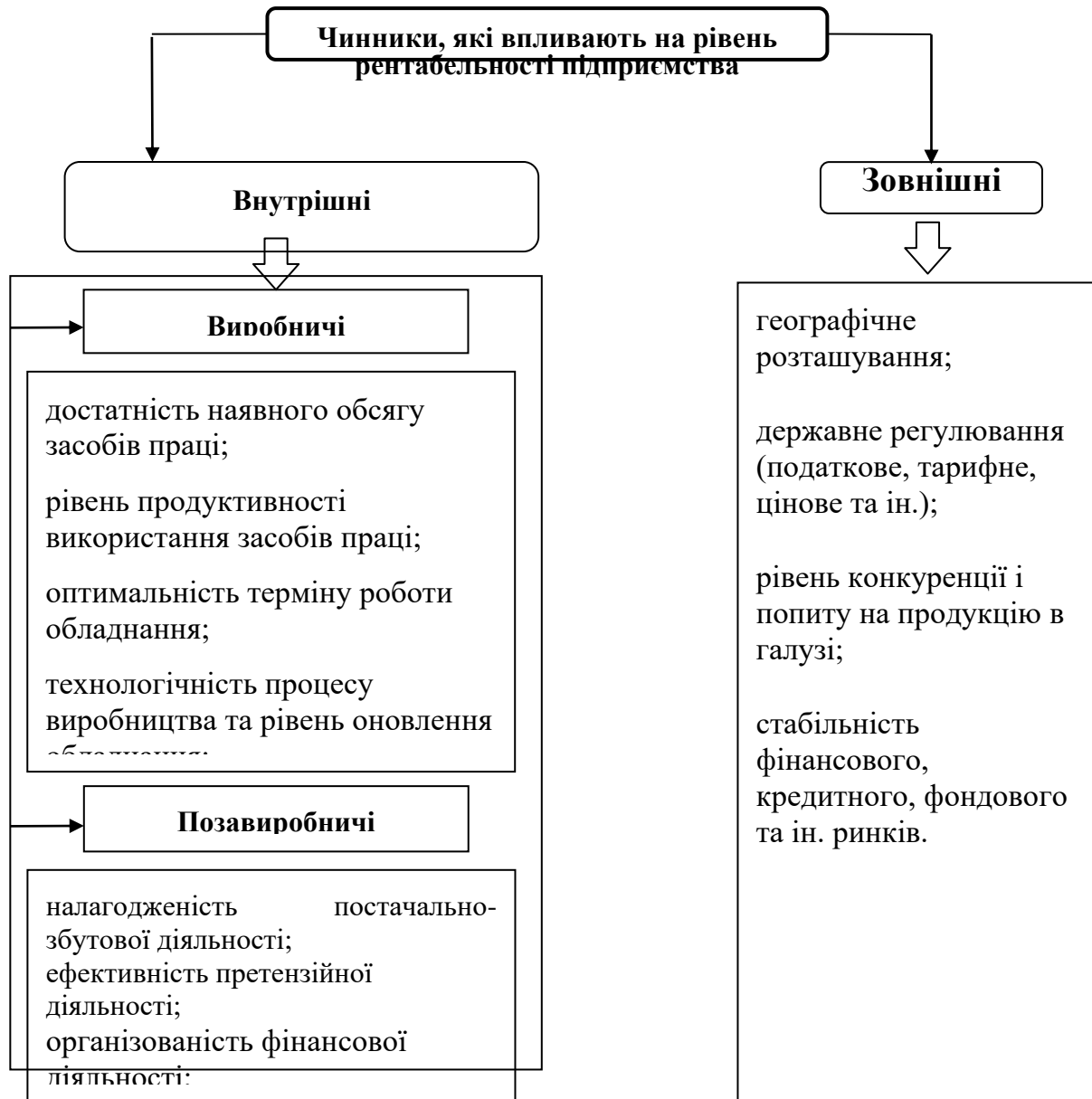
1.2. Чинники зростання рентабельності господарської діяльності підприємства

Аналізуючи роботи вітчизняних вчених економістів [4, 19, 39, 40, 48] нами виокремлено такі основні чинники підвищення рентабельності:

- «зростання прибутку;
- зниження собівартості;
- зниження витрат на виробництво продукції;
- зменшення вартості основних виробничих фондів;

– зниження залишків нормованих оборотних коштів» [19, с. 148].

Вітчизняні учені економісти Бочкарьова Т.О., Кулинич Р.О. Пігуль Н.Г. [4] виокремлюють декілька груп показників, які впливають на рівень рентабельності суб'єктів господарювання (рис. 1.1)

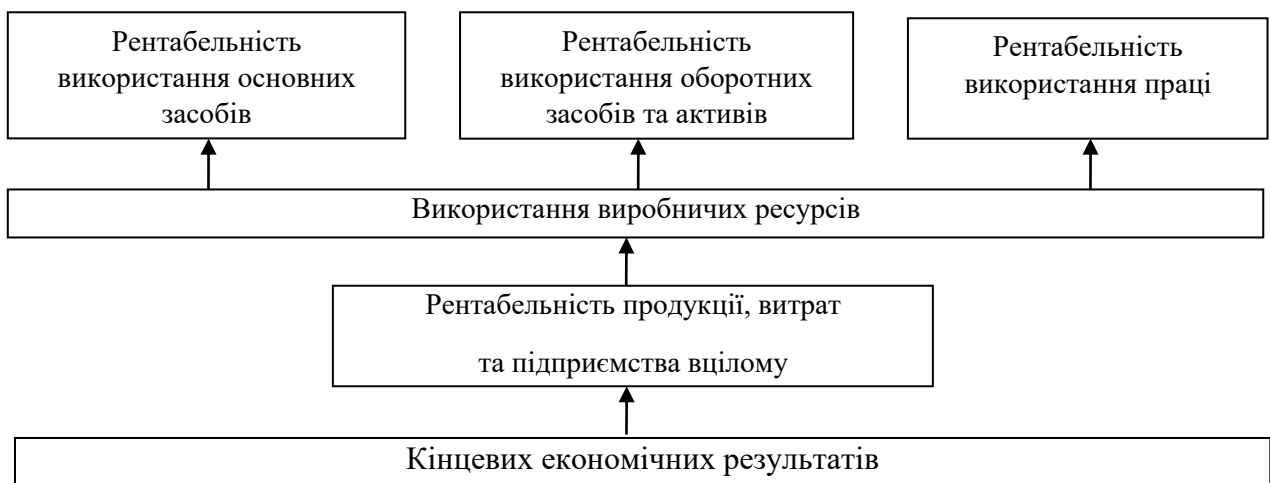

Рис. 1.1. Система чинників, які впливають на рівень рентабельності підприємства

Джерело: побудовано автором за матеріалами [Бочкарьова].

Систему чинників (факторів впливу) поділяють на 2 великі групи: зовнішні, тобто ті які не залежать від умов господарювання та результатів діяльності підприємства та внутрішні, що безпосередньо залежать від діяльності суб'єкту господарювання (унікальності, оригінальності, особливостей, спеціалізації, міццеразташування, інфраструктури тощо).

Ідентифікуючи основні типи (види) рентабельності господарської діяльності суб'єктів господарювання за основу було прийнято схему аналізу системи показників, запропоновану економістом Людмилою Шваб (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Основні види рентабельності для аналізу господарської діяльності підприємства

Джерело: побудовано автором за матеріалами [48].

У науковій економічній літературі основні види рентабельності можна згрупувати у три групи:

1. узагальнюючі показники, а саме рентабельності виробництва, реалізації, діяльності підприємства (операційної, фінансової, інвестиційної тощо);

2. показники рентабельності використання ресурсів, тобто виробничих основних і оборотних фондів, матеріально-технічних та енергетичних ресурсів, праці;

3. показники рентабельності використання фінансових коштів (фондів обігу, власного і залученого капіталу, капітальних вкладень, інвестицій).

Для усесторонньої економічної оцінки досягнутого рівня та динаміки рентабельності, доцільно використовувати також дотичні, специфічні, виключні, проміжні, очікувані, додаткові та ті що повторюються протягом року (при циклічних процесах). Останні відображають ступінь використання часу, фонду оплати праці, персоналу, виробничих потужностей, виробничих площ, обладнання, устаткування, знарядь праці, виробничих запасів, матеріалів, грошових коштів тощо.

1.3. Система показників рентабельності та методика їх визначення

Показники рентабельності визначаються як ефективність, тобто співвідношення у відсотках або як коефіцієнт і показують частку прибутку в кожній грошовій вартісній одиниці витрат. Показники рентабельності використовують для оцінки:

- вибору спеціалізації, виробничого напрямку та диверсифікації підприємства;
- варіантів формування структури товарної продукції та її асортименту; раціональності виробництва продукції;
- ціноутворення та обґрунтування цінової політики і стратегії підприємства;
- інвестиційної політики підприємства;
- результатів діяльності окремих структурних підрозділів та підприємства вцілому;

– господарської діяльності підприємств, що спеціалізуються на однорідних видах товарів чи послуг.

Рис. 1.3. Групи основних показників рентабельності

Джерело: побудовано автором за матеріалами [39].

Отже, розрізняють рентабельність виробництва та реалізації окремих видів продукції(послуг), виробництва, витрат, використання ресурсів (персоналу, основних фондів, оборотних активів), власного та залученого капіталу та діяльності підприємства вцілому. До системи оцінки рентабельності продукції відносять показники: окремих виробів; виробленої та реалізованої продукції.

Висновки до розділу 1

Загального універсального визначення змісту та сутності поняття рентабельності немає. Зазвичай при оцінці кінцевих економічних результатів науковці та практики ототожнюють рентабельність з економічною ефективністю.

Рівень рентабельності виробництва (діяльності) залежить від багатьох чинників. Для практичного розв'язання завдань управління рентабельністю важливого значення набуває використання комплексу чинників її зростання, а саме: ресурсний (використання наявної матеріально-технічної бази виробництва та живої праці); використання сучасних інноваційних матеріалів, сировини, джерел енергії, технологій, всебічний розвиток, удосконалення та використання інтеграційних можливостей у зовнішньоекономічній діяльності підприємств.

Аналіз рентабельності продукції представляє потужний інтерес для потенційних інвесторів, визначає напрями капіталовкладень та підвищення ефективності підприємства.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ТОВ «НАФТА-ОЙЛ-ГРУП»

2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства

Товариство з обмеженою відповідальністю «Нафта-Ойл-Груп», скорочена назва: ТОВ «Нафта-Ойл-Груп», адреса реєстрації: вул Хлібна, буд. 27, м. Житомир, Житомирська область, 10001, було створено у 2018 р. Засновником Товариства є Фещенко Роман Дмитрович. За організаційно-правовим статусом підприємство належить до господарських товариств. Наразі в умовах воєнного стану компанія не тільки має статус зареєстрованого підприємства, але й фактично здійснює свою господарську діяльність. Основний її напрям – роздрібна торгівля пальним.

Відповідно до спеціалізації ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» реалізує пально-мастильні матеріали різної якості, а також супутні товари, товари народного споживання і надає послуги насамперед для технічного обслуговування автомобілів та формування сервісу, санітарно-гігієнічних і безпечних умов для клієнтів. За 3 останні господарські роки обсяги реалізованої продукції зменшились у 2 рази з 20,695 млн грн у період локдауну 2020 р. до 9,791 млн грн у період воєнного стану 2022 р. (табл. 2.1). Відбулися певні зміни у структурі реалізації пально-мастильних матеріалів. Найбільшу частку займає дорогий бензин А-95 (це більше 32 % загальної виручки). На другому місці був бензин А-92(26,2 %), але його поступово витісняє дизельне пальне. Частка дизпалива зросла з 19% у 2020 р. до 23,9 % у 2022 р. У розрізі товарного асортименту найбільше впала виручка при реалізації бензину А 95 з 6,643 млн грн у 2020 р. до 3,192 млн грн у 2022 р., тобто майже на 3,5 млн грн. Крім того підприємство продає супутні товари, надає послуги і частка іншої виручки коливається у межах 7%.

Таблиця 2.1

Склад і структура асортименту продукції ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

Вид продукції	2020 р.		2021 р.		2022 р.		2022 р. до 2020 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	+/-	%
А 95 преміум	3166,3	15,3	2661,1	13,4	1263,1	12,9	-1903,2	39,89
А 95	6643,0	32,1	6612,9	33,3	3191,9	32,6	-3451,1	48,05
А 92	5422,0	26,2	5044,1	25,4	2291,1	23,4	-3130,9	42,26
Дизельне паливо	3932,0	19	4229,9	21,3	2340,1	23,9	-1591,9	59,51
Інша продукція та послуги	1531,4	7,4	1310,7	6,6	705,0	7,2	-826,4	46,03
Виручка всього	20695	100	19859	100	9791,1	100	-10903,6	47,31

Джерело: побудовано автором за первинною звітністю ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

За 3 роки власний капітал збільшився у 11,5 раза: з 18,4 тис. грн у 2020 р. до 211,7 тис грн у 2022 р., тобто на 192,7 тис грн. Незважаючи на згортання бізнесу у Києві та переміщення його у м. Житомир і відповідно зменшення виручки від реалізації на 10,9 млн. грн за 3 роки, загальна вартість майна ТОВ «Нафта-Ойл груп» зросла у 2,7 рази з 6,855 млн грн у 2020 р. до 18,575 млн грн у 2022 р., тобто 11,72 млн грн (табл. 2.2). Відповідно інтенсивними темпами збільшилась вартість основних засобів підприємства з 252,8 тис грн у 2020 р. до 1,163 млн грн у 2022 р., тобто у 4,6 рази. Придбані основні засоби нові, оскільки коефіцієнт їх зносу протягом 2020-2022 рр. коливається у межах 4-8%. Адміністрація ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» не накопичує зароблені кошти, а постійно оновлює основні засоби та розширює виробничі потужності і масштаби бізнесу.

Цікаво, що із збільшенням придбання знарядь праці (основних фондів) зменшується чисельність персоналу підприємства з 52 осіб у 2020 р. до 19 працівників у 2022 р. У результаті рівень фондоозброєності зріс у 12,5 раза з 4,86 тис грн на одного працівника у 2020 р. до 61,19 тис грн у 2022 р.

Таблиця 2.2

Рівень забезпеченості виробничими ресурсами ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

Показник	Одиниці виміру	2020 р.	2021 р.	2022р.	2022 р. до 2020 р.	
					+/-	%
Власний капітал	тис. грн.	18,4	85,4	211,1	192,7	> у 11,5 раза
Статутний капітал	тис. грн.	1	1	1	0	100,0
Загальна вартість майна	тис. грн.	6855	8856	18575	11720,1	271,0
Середня вартість основних засобів	тис. грн.	252,8	1253	1163	909,8	459,9
Середня вартість оборотних засобів	тис. грн.	6855	8856	18575	11720,1	271,0
Робочий капітал	тис. грн.	6820	8770	18364	11544,1	269,3
Коефіцієнт зносу основних засобів	-	0,04	0,01	0,08	0,04	200,0
Середньооблікова чисельність працівників	осіб	52	33	19	-33	36,5
Фондоозброєність	тис. грн.	4,86	37,98	61,19	56,3279	1258,6

Джерело: побудовано автором за первинною звітністю ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

У результаті вторгнення росії на територію України у 2022р., пошкодження енергетичної інфраструктури рішенням адміністрації у 2022 р. підприємство було переміщено з м. Київ, вул. Багговутівська, буд. 17/21, Шевченківський р-н у м. Житомир, що відобразилось на результатах та ефективності діяльності підприємства. Незважаючи на підвищення цін на пальне під час війни 2022 р. у 1,5 раза, виручка підприємства зменшилась у звітному році у 2 рази порівняно з базовим 2020 р. У результаті матеріаловіддача знизилась з 3,02 у 2020 р. до 0,53 у 2022 р., а фондівіддача з 81,86 до 8,42 відповідно (десята частина від рівня 2020 р.).

Середньорічна вартість оборотних активів ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» за 3 роки зросла у 2,71 раза з 6,855 млн грн у 2020 р. до 18,575 млн грн у 2022 р., проте економічна ефективність їх використання погіршилась. Коефіцієнт обороту оборотних засобів зменшився з 3,0 у 2020 р. до 0,53 у 2022 р., тобто тривалість

обороту на жаль збільшилась з 120 днів у 2020 р. до 692,5 днів у 2022 р. Значна диспропорція спостерігається у співвідношенні оборотних та основних засобів: якщо у 2020 р. на 1 грн основних засобів припадало 27,12 грн оборотних, то у 2021 р. – 7,07 грн, а у 2022 р. – 15,98 грн. Негативним явищем є збільшення дебіторської заборгованості підприємства частка якої збільшилась з 23,85 % у 2020 р. до 49,22 % у 2022 р., тобто половина оборотних активів підприємства у воєнний 2022 р. була відправлена, але не оплачена.

Таблиця 2.3

Ефективність використання виробничих фондів ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2020 р. до 2022 р.	
				+/-	%
Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис грн	252,8	1253	1163	909,8	459,9
Фондоозброєність (на 1 середньорічного працівника), тис грн	4,86	37,98	61,19	56,33	1259,1
Матеріаловіддача, грн	3,02	2,24	0,53	-2,49	17,5
Фондовіддача, грн	81,86	15,84	8,42	-73,44	10,3
Фондоємкість, грн	0,01	0,06	0,12	0,11	972,0
Ступінь зносу основних виробничих фондів, %	4	1	8	4,00	200,0
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис грн	5369	7232	17048	11679,10	317,5
Коефіцієнт обороту оборотних засобів	3,855	2,746	0,574	-3,28	14,9
Тривалість 1 обороту оборотних засобів, днів	94,7	132,9	635,5	540,83	671,2
Припадає оборотних засобів на 1 грн основних фондів, грн	21,24	5,77	14,66	-6,57	69,0
Частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів, %	23,85	10,85	49,22	25,38	206,4
Норма прибутку, %	37,95	21,51	12,01	-25,94	31,6

Джерело: побудовано автором за первинною звітністю ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

Логічно, що загальна ефективність використання виробничих фондів ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» також погіршилась, що підтверджує рівень норми прибутку товариства, який набув постійної тенденції до зменшення з 37,95 % у 2020 р. до 12,01 % у 2022 р. За період карантину (2020-2021 рр.) та воєнного стану 2022 р. чисельність працівників підприємства зменшилась з 52 до 19 осіб, тобто на 33 особи, що становить третину від загальної чисельності персоналу (табл. 2.4)

Таблиця 2.4

Ефективність використання персоналу ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. до 2020 р.	
				+/-	%
Середньорічна чисельність працівників, осіб	52	33	19	-33	36,54
Корисний фонд робочого часу за рік 1 працівником, днів	2002	1994	1996	-6	99,70
Фактично відпрацьовано за рік 1 працівником, днів	1612	1693	1200	-412	74,44
Коефіцієнт використання персоналу	0,805	0,849	0,601	-0,204	74,67
Отримано чистого доходу на 1 середньорічного працівника, тис. грн	397,98	601,79	515,32	117,34	129,48
Отримано чистого доходу на 1 люд.-год, грн	11270	12350	15700	4430	139,31
Середньомісячна оплата праці 1 працівника, грн	135,2	148,2	188,4	53,16	139,31
Середньорічна оплата праці працівника, тис. грн	52	33	19	-33	36,54

Джерело: побудовано автором за первинною звітністю ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

На фоні зменшення чисельності персоналу кількість відпрацьованого часу одним середньорічним працівником також набула тенденції до зменшення з 1612 люд.-год у 2020 р. до 1200 люд.-год у 2022 р. Це відбулося через війну, міграцію людей і переміщення головного офісу підприємства з Києва у Житомир. На фоні зменшення чисельності персоналу і відпрацьованого робочого часу, продуктивність праці навпаки зросла з 397,98 тис грн у 2020 р. до 515,32 тис. грн

на працівника у 2022 р. (тобто на 29,48 %) та з 246,89 грн до 429,43 грн на 1 люд.-год. відповідно (тобто на 39,31 %). За цей же період середньомісячна оплата праці на 1-го працівника зростає майже на 39,31 % і на кінець 2022 р. склала 15,7 тис. грн., що перевищує рівень цього показника в середньому по економіці в Україні. На підприємстві є резерви для систематичного перегляду рівня зарплати персоналу, оскільки ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» має значні прибутки, навіть в умовах війни та зменшення виручки на половину від рівня 2020 р.

2.2. Оцінка фінансового стану підприємства

Досягнутий рівень показників ліквідності підприємства дає можливість оцінити його поточний фінансовий стан, платоспроможність, потенційні можливості покриття своїх поточних фінансових зобов'язань (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Оцінка ліквідності ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

Показник	Нормативне значення	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. до 2020 р.	2022 р. до норми
Коефіцієнт покриття	> 1,0	1,0051	1,0097	1,0115	0,0059	0,0115
Коефіцієнт швидкої ліквідності	> 0,5	4,429	1,637	3,068	-1,361	-1,932
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	> 0,2	0,211	0,607	0,325	0,114	0,125
Частка оборотних засобів в активах	-	78,3	81,7	91,8	13,5	X
Коефіцієнт забезпеченої ліквідності	> 0,5	0,43	0,51	0,48	0,05	-0,02

Джерело: побудовано автором за первинною звітністю ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

Коефіцієнт покриття як відношення оборотних засобів підприємства до поточних зобов'язань протягом 2020-2022 рр. майже на межі рекомендованого нормативу (>1) і позитивно, що має тенденцію до зростання з 1,0051 у 2020 р. до 1,01149 у 2022 р. Коефіцієнт швидкої ліквідності значно перевищує нормативне значення (>0,5), проте все таки набув стійкої тенденції до зменшення з 4,429 у 2020 р. до 3,068 у 2022 р. Підприємство може швидко ліквідувати борги та поточні

зобов'язання, проте у 2021 р. його фінансові можливості були найгірші. Зазвичай коефіцієнт абсолютної ліквідності окреслює негайну готовність суб'єкта господарювання погасити поточні зобов'язання. Його досягнутий рівень перевищує рекомендоване нормативне значення ($>0,2$) протягом усього періоду дослідження. У табл. 2.6 необхідно з'ясувати зону фінансового ризику ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» за моделлю Альтмана, що дасть можливість оцінити ймовірності банкрутства.

Таблиця 2.6

**Оцінка фінансового потенціалу ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»
за моделлю Альтмана**

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Вихідні дані:			
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	20695,0	19859	9791,1
Фінансовий результат до оподаткування, тис. грн	48,0	82,0	153,3
Чистий прибуток, тис. грн	17,7	67,0	125,7
Оборотні активи, тис. грн	5368,5	7232,3	17047,6
Власний капітал, тис. грн	18,4	85,4	211,1
Довгострокові зобов'язання, тис. грн	5476,3	372,5	695,7
Поточні зобов'язання, тис. грн	6819,8	8770,4	18363,9
Підсумок балансу, тис. грн	6854,9	8855,8	18575,0
Розрахунок значення функції:			
Значення X_1	0,78	0,82	0,91
Значення X_2	0,0032	0,0093	0,0074
Значення X_3	0,0089	0,011	0,009
Значення X_4	0,0027	0,0097	0,0115
Значення X_5	3,02	2,24	0,53
Значення Z-показника	3,96	3,26	1,66
Інтерпретація результатів:			
Ймовірність банкрутства	Низька	Низька	Середня
Фінансова стійкість підприємства	Стійка	Стійка	Порушена
Рівень фінансового потенціалу	Високий	Високий	Середній

Джерело: побудовано автором за первинною звітністю ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

За результатами оцінки фінансового стану ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» встановлено, що у 2020-2021 рр. спостерігався найвищий рівень фінансового

потенціалу товариства. У 2022 р. ймовірність настання банкрутства має середній рівень, тим самим погіршуючи можливості підприємства, маневреність, рух грошових, фінансових потоків.

2.3. Сучасний рівень рентабельності господарської діяльності підприємства

Затрати (собівартість) реалізованої продукції, так же як і виручка набули постійної тенденції до зменшення. Протягом 2020-2022 рр. виручка скоротилась на 10,904 млн грн, а собівартість – на 10,576 млн. грн. (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Фінансові результати діяльності ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. до 2020 р.	
				+ / –	%
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	20695	19859	9791	-10903,9	47,31
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	17998	17685	7422	-10576	41,24
Валовий прибуток (збиток) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	2698	2175	2370	-327,9	87,84
Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	48	82	153,3	105,3	319,38
Фінансовий результат від звичайної діяльності, тис. грн	48	82	153,3	105,3	319,38
Фінансовий результат від діяльності до оподаткування, тис. грн	17,7	67	125,7	108	710,17
Чистий фінансовий результат (прибуток, збиток), тис. грн	17,7	67	125,7	108	710,17

Джерело: побудовано автором за первинною звітністю ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

Валовий прибуток підприємства майже стабільний і щороку перевищує 2 млн грн. Проте переміщення центрального офісу, придбання нової техніки та

будівництво АЗС, пошук альтернативних джерел енергії у результаті порушення системної роботи центрального електропостачання, потребували значних капіталовкладень та інших операційних витрат підприємства. У результаті чистий фінансовий результат (прибуток) у 2020 р. сформувався на рівні 17,7 тис грн, а у воєнний 2022 р. становив 125,7 тис грн.

В умовах ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» систематично ведуть спостереження за результатами витратно-цінового моніторингу на основну продукцію і слідкують за ефективністю її реалізації. Товарний асортимент пально-мастильних ресурсів у табл. 2.8. свідчить, що протягом 3 останніх років найбільш рентабельною є реалізація пального А-92, що становить 28,7 %.

Таблиця 2.8

Рентабельність пального в ТОВ «Нафта-Ойл-Груп», %

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	У середньому за 3 роки	2022 р. до 2020 р., +/-
А 95 преміум	11,4	21,3	32,7	21,8	21,3
А 95	11,6	17,8	25,5	18,3	13,9
А 92	12,5	34,1	39,5	28,7	27
Дизельне паливо	12,8	9,7	22,8	15,1	10
Інша продукція та послуги	8,4	5,3	11,2	8,3	2,8
Рентабельність реалізованої продукції	14,99	12,30	31,93	19,74	16,94

Джерело: побудовано автором за первинною звітністю підприємства ТОВ «НАФТА-ОЙЛ-ГРУП»

Система показників рентабельності як індикатор економічної ефективності підприємства свідчить про доходну господарську діяльність ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» не тільки під час пандемії локдауну, пандемії бізнесу у 2020-2021 рр., але й під час воєнного стану 2022 р. За рахунок гіпердефіциту пально-мастильних

ресурсів у 2022 р. ціни на основну продукцію підприємства дуже зросли, що забезпечило найвищі рівні показників рентабельності у цьому періоді (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Рентабельність господарської діяльності ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. до 2021 р.	
				+ / -	%
Рентабельність активів майна	2,7	0,76	6,77	4,07	250,7
Рентабельність залученого капіталу	0,88	22,0	22,1	21,22	25,1 раза
Рентабельність оборотних активів	0,89	1,13	0,90	0,01	101,1
Рентабельність власного капіталу	96,2	78,4	59,5	-36,7	61,8
Рентабельність реалізованої продукції	14,99	12,30	31,93	16,94	213,01
Рентабельність операційної діяльності	0,23	0,40	1,59	1,36	6,91 раза
Рентабельність звичайної діяльності	0,08	0,33	1,30	1,22	16,25 раза
Чиста рентабельність продажу продукції	13,03	10,95	24,20	11,17	185,7
Коефіцієнт покриття виробничих витрат	0,87	0,89	0,76	0,11	87,4
Рентабельність підприємства	0,08	0,33	1,30	1,22	16,25 раза

Джерело: побудовано автором за первинною звітністю ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

За даними 2022 р. рентабельність активів майна склала – 6,77 %, залученого капіталу – 22,1 %, реалізованої продукції – 31,93 %, операційної діяльності – 1,59 %, звичайної діяльності – 1,30 %, чистої рентабельності продажу продукції – 24,20 %, рентабельності підприємства – 1,30 %. Водночас на підприємстві є певні проблеми щодо низької ефективності використання майна, зокрема оборотних активів та залученого капіталу.

Найбільш динамічні, суттєві зміни спостерігаються у зменшенні рівня прибутку від господарської діяльності в розрахунку на 1 грн. власного капіталу. Тому доцільно більш ґрунтовно дослідити ці зміни. Для визначення впливу на

зниження рентабельності власного капіталу проведемо факторний аналіз методом ланцюгових підстановок (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Розрахунок впливу факторів першого рівня на зміну рівня рентабельності власного капіталу ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» у 2022 р. в порівнянні з 2021 р.

Показник	Умови розрахунку		Порядок розрахунку	Рівень рентабельності, %
	Прибуток від звичайної діяльності, тис. грн.	Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн.		
База (2021 р.)	82	85,4	$P_0/(B_{K0})$	96,0
Умовний показник	153	85,4	$P_1/(B_{K0})$	179,16
Звіт (2022 р.)	153	211,1	$P_1/(B_{K1})$	72,40
Абсолютна зміна звітного показника до базисного, +/-	71	125,7	X	-23,6

Джерело: розраховано автором за даними первинної звітності ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

1. Зміна рівня рентабельності власного капіталу за рахунок зміни величини прибутку:

$$\Delta R_1 = R_{\text{ум}} - R_{\text{база}} = 179,16 \% - 96,02 \% = 83,14 \text{ відносних пунктів.}$$

Збільшення прибутку на 71 тис. гривень призвело до зростання рівня рентабельності власного капіталу на 83,14 відносних пунктів.

2. Зміна рівня рентабельності за рахунок зміни суми власного капіталу:

$$\Delta R_2 = R_{\text{звіт}} - R_{\text{ум}} = 72,48 \% - 179,16 \% = -106,68 \text{ відносних пунктів.}$$

Збільшення суми власного капіталу ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» майже на 125,7 тис. грн. знизило його рентабельність на 106,68 процентних пунктів.

Загальна зміна рівня рентабельності залученого капіталу:

$$\Delta R = R_{\text{звіт}} - R_{\text{база}} = 72,48 \% - 96,02 \% = -23,6 \text{ відносних пунктів.}$$

Перевірка за ланцюговою підстановкою: $83,14 - 106,68 = -23,6$.

Таким чином, у підсумку загальна зміна рівня рентабельності власного капіталу в 2022 р. у порівнянні з 2021 р. склала – 23,6 відносних пунктів.

Використовуючи метод підстановки аналогічно проведемо аналіз рівня рентабельності оборотних активів (табл. 2.11).

1. Зміна рівня рентабельності оборотних активів за рахунок збільшення величини прибутку:

$$\Delta R_1 = R_{\text{ум}} - R_{\text{база}} = 2,11 \% - 1,13 \% = 0,98 \text{ відносних пунктів}$$

2. Зміна рівня рентабельності за рахунок збільшення вартості оборотних активів:

$$\Delta R_2 = R_{\text{звіт}} - R_{\text{ум}} = 0,90 \% - 2,11 \% = - 1,21 \text{ відносних пунктів}$$

Таблиця 2.11

Розрахунок впливу факторів першого рівня на зміну рівня рентабельності оборотних активів ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» у 2022 р. в порівнянні з 2021 р.

Показник	Умови розрахунку		Порядок розрахунку	Рівень рентабельності, %
	Прибуток від звичайної діяльності, тис. грн.	Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн.		
Базовий (2021 рік)	82	7232,3	П ₀ /ОБА _{к0}	1,13
Умовний	153	7232,3	П ₁ /ОБА _{к0}	2,11
Звітний (2022 рік)	153	17047,6	П ₁ /ОБА _{к1}	0,90
Абсолютна зміна звітного показника до базисного, +/-	71	9815,3	Х	-0,23

Джерело: розраховано автором за даними первинної звітності ТОВ «Нафта-Ойл-Груп»

Загальна зміна рівня рентабельності оборотних активів:

$$\Delta R = R_{\text{звіт}} - R_{\text{база}} = 0,9 \% - 1,13 \% = - 0,23 \text{ відносних пунктів}$$

З розрахунків видно, що в результаті збільшення прибутку (на 71 тис. грн.) відбулося збільшення рівня рентабельності оборотних активів на 0,98 процентних пункти. Водночас збільшення вартості оборотного капіталу (на 9,815 млн. грн.)

призвело до зменшення рівня рентабельності оборотних активів на 1,21 процентних пункти. При цьому переважаючим фактором зниження рентабельності є збільшення оборотного капіталу (1,21 %). Як наслідок, рентабельність оборотного капіталу товариства у 2022 р. в порівнянні з 2021 роком знизилась на 0,23 процентних пункти. Перевірка за методом ланцюгових підстановок: $0,98 - 1,21 = -0,23$.

Це підтверджує розрахунок абсолютної зміни звітного показника до базисного: $0,90\% - 1,13\% = -0,23$ процентних пункти.

Доцільно оцінити які фактори вплинули на прибуток у 2022р. порівняно із попереднім 2021 р. і як це відобразилось на його рівень. Механізм отримання прибутку за прямим зв'язком виокремлює три основні фактори: обсяг реалізації продукції, її повна собівартість, середня ціна. Об'єднаємо вищезазначені фактори у два загальні: чистий дохід (виручка) та собівартість продукції. Кількісний вплив кожного з них на рівень прибутку визначимо індексним прийомом дослідження (3.1).

$$\frac{M_1}{M_0} = \frac{\sum(D_1 - C_1)}{\sum(D_0 - C_0)} = \frac{\sum(D_1 - C_1)}{\sum(D_0 - C_1)} \cdot \frac{\sum(D_0 - C_1)}{\sum(D_0 - C_0)}, \quad (2.1)$$

де M_1 і M_0 – сума прибутку відповідно у 2022 і 2021 рр, D_1 і D_0 – виручка від реалізації продукції у 2022 і 2021 рр; C_1 і C_0 – собівартість реалізованої продукції у 2022 і 2021 рр.

$$\frac{\sum(D_1 - C_1)}{\sum(D_0 - C_0)} = \frac{9791 - 7422}{19859 - 7422} \cdot \frac{19859 - 7422}{19859 - 17685} = 0.19048 \cdot 5.72079 = 1,0896963.$$

Перший індекс фіксує відносну зміну прибутку залежно від зміни обсягу виручки (ціни реалізації), другий – від зміни собівартості. Абсолютний вплив факторів на зміну прибутку має такі особливості: загальний індекс прибутку збільшився – на 0,0897 порядкових пунктів. Відбулись взаємопротилежні зміни індексів: виручки – збільшення у 5,24 рази, собівартості – зменшення у 0,17 раз.

Більшу масу цього ефекту одержано від зміни ціни. На підприємстві для зміни прибутку доцільно розробити цінову політику та стратегію, оцінивши сучасну кон'юнктуру ринку пально-мастильних матеріалів, що є об'єктами купівлі-продажу ТОВ «Нафта-Ойл-Груп».

Висновки до розділу 2

ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» спеціалізується на роздрібній торгівлі паливом. Обсяги реалізованої продукції зменшились у 2 рази з 20,695 млн грн у період локдауну 2020 р. до 9,791 млн грн у період воєнного стану 2022 р. У результаті вторгнення росії на територію України у 2022р., пошкодження енергетичної інфраструктури рішенням адміністрації у 2022 р. підприємство було переміщено з м. Київ у м. Житомир. Підприємство є новим і відноситься до середніх за розміром підприємств.

У 2020-2021 рр. спостерігався найвищий рівень фінансового потенціалу товариства, платоспроможності та маневреності капіталу. У 2022 р. ймовірність настання банкрутства має середній рівень, тим самим погіршуючи можливості підприємства, маневреність, рух грошових, фінансових потоків.

Протягом 3 останніх років найбільш рентабельною є реалізація пального А-92, що становить 28,7 %. За даними 2022 р. рентабельність активів майна склала – 6,77%, залученого капіталу – 22,1 %, реалізованої продукції – 31,93 %, операційної діяльності – 1,59 %, звичайної діяльності – 1,30 %, чистої рентабельності продажу продукції – 24,20 %, рентабельності підприємства – 1,30 %. Водночас на підприємстві є певні проблеми щодо низької ефективності використання майна, зокрема оборотних активів та залученого капіталу.

Збільшення прибутку на 71 тис. гривень призвело до зростання рівня рентабельності власного капіталу на 83,14 відносних пунктів. Збільшення суми власного капіталу ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» майже на 125,7 тис. грн. знизило його рентабельність на 106,68 процентних пунктів.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «НАФТА-ОЙЛ-ГРУП»

3.1. Удосконалення механізму ціноутворення на продукцію підприємства

Наразі транспортна складова у структурі витрат на виробництво і реалізацію продукції в Україні має надзвичайно динамічні темпи зростання, оскільки у результаті воєнних дій частково перекрито діяльність водного транспорту та повністю авіаційного. Найбільші потоки вантажо- і пасажирообороту нині забезпечує автомобільний транспорт, ефективна діяльність і конкурентоспроможність якого залежить насамперед від рівня цін на пально-мастильні матеріали. Обстеження цінової політики на ринку пального в Україні в умовах воєнного стану, відповідних значних кон'юнктурних коливань і реакцій змін, є актуальним і доцільним для проведення дослідження.

Вивчаючи зміни цін на ринку пального, М. Топалов виокремлює основні фактори зменшення цін. Це зокрема: 1) формування значних запасів пально-мастильних матеріалів на заправках; 2) зменшення тендерних світових котирувань на ринку нафти; 3) ембарго на енергоресурси росії; 4) дисконтування (зменшення) цін росією на 20-25 % від ринкових [42]. Директор Консалтингової групи А-95 С. Куюн також відзначає вплив цінової ситуації на світовому ринку нафти на рівень цін на пальне. Вказує також на фактор нерівномірного і відкладеного попиту і зокрема сезонність споживання. Взимку під час свят, локдауну, морозів, ожеледиці споживання пального мінімальне, що відповідно впливає на зменшення ціни. Проте «контракти вимагають від трейдерів повного викупу обсягів у постачальників, тому частина пального за старими цінами переходить на наступний період» [30]. Державні регулятори ринку пального розкриває у своїй

експертній оцінці О. Громов, зокрема 18.03.2022 та 21.09.2023 було скасовано акциз та знижено ставку ПДВ з 20% до 7% [9]. З 01.06.2023 вищезазначені зміни було скасовано, що не змогло стримати ціноутворення на пальне.

Пально-мастильні матеріали – життєво необхідний ресурс як для населення країни, так і для підприємств. Це безмежноеластичні товари, які купуватимуть завжди, незалежно від рівня ціни. Тому ціни на пально-мастильні матеріали постійно є об'єктом моніторингу та регулювання їх державою. Згідно Методологічних пояснень Державної служби статистики України при дослідженні індексу споживчих цін аналізують індекс цін на паливо і мастила, куди включено: бензин А-95, бензин А-92, дизельне пальне, скраплений газ для автомобілів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Індекси споживчих цін на товари та послуги в Україні
(до попереднього року, відсотків)**

Роки	Індекс споживчих цін	Паливо та мастила	Транспортні послуги	Електроенергія, газ, паливо, житло та інше
2019	104,1	98,8	104,1	108,0
2020	105,0	102,5	98,1	97,0
2021	110,0	126,5	110,0	123,2
2022	126,6	169,4	131,8	105,1
2023 (на жовтень)	103,8	105,0	104,0	112,8

Джерело: побудовано авторами за матеріалами [37].

У 2019-2020 р. індекс інфляції в країні перевищував індекс росту цін на паливно-мастильні матеріали, проте локдаун і війна спричинили стрімке підвищення його рівня. У період воєнного стану 2022 р., через бомбардування нафтобаз країни, міграцію, організацію та проведення військових операцій, спричинили значний дефіцит пального і ціни зросли на 69,4 %. При цьому держава та місцеві органи влади постійно регулюють ціни на енергоносії і зокрема пальне та транспортні послуги для населення.

Нафтопродуктозабезпечення в Україні здійснюють потужні підприємства: Укрнафта, Укртатнафта, Авіас, Авантаж 7, ОККО, WOG, Chiro, БРСМ-Нафта, SOCAR, UPG, Укр-Петроль, VST, U.GO та інші. Їх ціни на бензин, дизель та автомобільний газ було зафіксовано для визначення середніх цін на пальне в Україні. Якщо світові біржові котирування цін на нафту марок (Brent, WTI та Urals) за останні 5 років (2019-2023 рр.) зросли на 25 % (на чверть), то ціна на пальне в Україні збільшилась у 2 рази: на бензин А-95 – на 103,4 %, на дизельне пальне – на 108,13 %, на автомобільний газ – 149,09 % (у 2,5 рази).

Організація світової торгівлі нафтою передбачає встановлення ринкових цін на її еталонні маркерні сорти, що відрізняються за вмістом сірки, алканів, важких вуглеводнів, домішок та інших показників у залежності від місця родовища: 1) WTI (Texas Light Sweet, Америка; 2) Brent, Європа та країни ОПЕК; 3) Urals, росія (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Динаміка середніх світових цін на нафту (на кінець грудня відповідного року), в доларах США за барель (USD/bbl)

Маркерні сорти нафти	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р. (листопад)	2023 р. до 2019 р., %
Brent Crude Oil ринки Європи та країн ОПЕК	68,40	51,80	77,94	85,99	80,31	117,4
WTI Texas Light Sweet, Light Sweet Crude Oil, ринки Америки	61,13	48,42	75,45	80,51	75,71	123,9
Urals Oil російська нафта	64,47	49,37	68,00	63,85	68,41	106,1

Джерело: побудовано за матеріалами Мінфін [36]; [46].

Основним біржовим лотом торгівлі нафтою є барель (скор. bbl). Світова ціна на еталонний сорт нафти Brent, як правило найдорожчий, збільшилася з 68,40 доларів США за барель у 2019 р. до 80,31 у 2023 р., тобто на 17,4 %; маркерний сорт WTI Texas Light Sweet збільшився з 61,13 USD/bbl у 2019 р. до 75,71 у 2023 р.

(на 23,9 %). Найдешевшою є російська нафта Urals Oil, яка зросла в ціні з 64,47 USD/bbl у 2019 р. до 68,41 у 2023 р. (на 6,1 %). Водночас введення воєнного стану в Україні у 2022 р., санкції проти росії та відповідні глобальні політичні й соціально-економічні зміни призвели до максимального підвищення світових цін на нафту марки Brent та WTI саме у період 2022 р.

Якщо світові ціни на нафту за останні 5 років зросли на 25 %, то ціна на пальне в Україні збільшилась на 100 % (тобто у 2 рази), а на автомобільний газ майже на 150 % (у 2,5 рази). (табл.3.3).

Таблиця 3.3

**Динаміка середніх цін на пальне в Україні
(на кінець грудня відповідного року), грн/л**

Вид пального	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р. (листопад)	2023 р. до 2019 р., %
<u>Бензин А-95 преміум</u>	28,42	26,79	32,30	53,02	58,39	205,45
<u>Бензин А-95</u>	27,32	25,18	30,21	51,94	55,47	203,04
<u>Бензин А-92</u>	26,29	24,14	29,44	51,03	53,67	204,15
<u>Дизельне паливо</u>	26,80	24,54	29,40	55,13	55,78	208,13
Газ автомобільний	12,67	12,38	19,04	29,43	31,56	249,09

Джерело: побудовано за матеріалами [19].

Вищенаведена інформація щодо рівня цін на бензин, дизель і газ зафіксована на заправках серед її основних представників в Україні, зокрема: Укрнафта, ОККО, WOG, Авіас, Авантаж 7, Сіро, БРСМ-Нафта, SOCAR, UPG, Укр-Петроль, VST, U.GO та інші. Моніторинг цін на пальне дає можливість відслідкувати і запланувати транспортну складову витрат у калькуляції собівартості та спрогнозувати цінову конкурентоспроможність національного товару. Нажаль ціни на пальне зростають постійно, вичерпуються їх запаси. Це переважно імпорт з Європи, де ціни влітку також зросли на 20-30 %. Водночас за даними експерта

Консалтингової компанії «А-95» є аномальні дешеві пропозиції з Болгарії та Туреччини, бо ці країни імпортують великі обсяги російської продукції [9].

Одні із найпотужніших операторів ринку пального з розгалуженою регіональною системою АЗС ПАТ «Укрнафта» і ПАТ «Укртатнафта» було передано у сферу державного управління України. Ціна бензину вищезгаданих господарських товариств у середньому на 2 грн менше, ніж у комерційних нафтотрейдерів. Це впливає на стабілізацію рівня цін на пально-мастильні матеріали. Кон'юнктура та цінова ситуація на ринку пального дозволяє підприємству застосовувати цінову політику середніх цін.

3.2. Пропозиції щодо забезпечення рентабельності підприємства

В останні роки світовий ринок електромобілів стрімко розвивається, і зростає попит на зарядні станції. З урахуванням тенденцій переходу до зеленої енергії та екологічних технологій, встановлення зарядних станцій може стати конкурентною перевагою.

Враховуючи відсутність зарядних станцій для електромобілів на АЗС, рекомендуємо розглянути інноваційний проект з встановлення 3-х зарядних станцій.

Розглянемо розрахунки:

Середній тариф за 1 кВт*год: 32.786 грн.

Середній чек зарядки: 130 грн.

Припустимий середній обсяг заряджених авто за рік: 9000.

Витрати на Встановлення Зарядних Станцій:

Розглянемо: зарядна станція для електромобіля 160 кВт - Charge Complex T160 AutoEnterprise

Характеристики:

- Потужність: 160 кВт.
- Кількість портів: 5 штук.
- Ціна: 775,200 тис грн.

Переваги та Особливості:

- Підтримка 75+ моделей електромобілів і гібридів.
- Онлайн-моніторинг роботи станції.
- Регулювання струму заряду та встановлення тарифу.
- Індикація споживаної електроенергії та користувальницьке управління

через додаток.

- Можливість брендування станції у корпоративні кольори компанії.

Визначення Витрат:

- Вартість станції: 775,200 тис. грн.
- Роботи з монтажу та інтеграції: 7,000 тис грн.
- Загальні витрати: 782,200 тис грн.

Загальна вартість трьох зарядних станцій:

$$\text{Загальна вартість} = (775200 + 7000) \times 3 = 2346600 \text{ грн}$$

3.3. Обґрунтування інвестиційного проєкту підвищення рентабельності підприємства

$$\text{Очікуваний річний дохід} = 130 \times 9000 = 1170000 \text{ грн}$$

$$\text{Вартість електроенергії} = 32.786 \times 160 \times 24 \times 3 = 377694.72 \text{ грн}$$

Чистий прибуток (збиток) у 1-й рік проєкту:

$$\text{Чистий прибуток(збиток)} = 1170000 - 377\,694.72 - 2346600 = -1554294.72$$

Окупність інвестицій:

$$\text{Окупність інвестицій} = (2346600 / 1170000) \times 100\% \approx 200.54\%$$

Отже, окупність інвестицій у цьому випадку становить приблизно 200.54%. Це свідчить про те, що інвестиції мають високий рівень окупності, і вони можуть повернутися за короткий період часу. Згідно вихідних даних проекту закупівлі зарядних станцій для електромобіля 160 КВт - Charge Complex T160 AutoEnterprise сума інвестицій на 2,347 млн. грн окупиться за 3 роки і 4 місяці (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Розрахунок економічної ефективності
інвестиційного проекту «Нафта-Ойл-Груп»**

Показник	Період реалізації проекту, рік			
	2024	2025	2026	2027
Сума інвестицій, тис. грн	2346,6	-	-	-
Виручка від реалізації, тис. грн	1170,0	1252,8	1352,1	1460,2
Витрати на експлуатацію проекту, тис. грн	377,7	400,0	500,0	600,0
Амортизаційні відрахування, тис. грн	208,7	208,7	195,5	195,5
Грошові доходи, тис. грн	1170,0	1252,8	1352,1	1460,2
Грошові витрати, тис. грн	2932,4	2371,1	1813,8	1257,2
Чисті грошові потоки, тис. грн	-1762,4	-1118,3	-416,7	203

Джерело: розрахунки автора.

Реалізація проекту з встановлення зарядних станцій може стати кроком в майбутнє, сприяючи позиціонуванню компанії в ринку та забезпечуючи додаткові джерела доходу.

Попит на зарядні послуги очікується через збільшення кількості електромобілів на дорогах. З урахуванням темпів зростання виробництва та

продажу електромобілів, припускаємо, що кількість попиту може зрости на 15% щорічно.

Очікуване зростання обсягу запитань = $9000 \times 15\% = 1350$

Висновки до розділу 3

Держава повинна регулювати ціни на паливно-енергетичні ресурси, і пально-енергетичні зокрема, через:

- податки (акциз, податок на додану вартість), торговельні надбавки (націнки);
- декларування змін роздрібних цін на пально-мастильні матеріали шляхом подання електронних відомостей з використанням електронного підпису до Держпродспоживслужби;
- впровадження системи моніторингу та прогнозування цін,
- забезпечення стійкості курсу вільноконвертованої валюти,
- активізації діяльності Антимонопольного комітету щодо обмеження маржинального прибутку операторів на ринку пального та інші заходи.

Запровадження зарядних станцій для електромобілів підвищить сервіс та розширить аудиторію. Очікувані результати:

- приваблення власників електромобілів, що може збільшити трафік на АЗС;
- покращення екологічного іміджу компанії;
- Збільшення прибутку через додатковий потік клієнтів;
- оцінка вигідності проекту;
- маркетингова стратегія для просування нововведення серед клієнтів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Рентабельність це основний показник економічної ефективності господарської діяльності підприємства, що є індикатором до вкладення інвестицій. Досягнення високого рівня рентабельності та економічної ефективності господарської діяльності суб'єктів господарювання є основною запорукою їх конкурентоздатності, розширеного відтворення, стійкого розвитку.

Товариство з обмеженою відповідальністю «Нафта-Ойл-Груп», скорочена назва: ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» створено у 2018 р. Основний напрям діяльності – роздрібна торгівля пальним. Відповідно до спеціалізації ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» реалізує пально-мастильні матеріали різної якості, а також супутні товари і надає послуги насамперед з технічного обслуговування автомобілів та формування сервісу, санітарно-гігієнічних і безпечних умов для клієнтів. Обсяги реалізованої продукції зменшились у 2 рази з 20,695 млн грн у період локдауну 2020 р. до 9,791 млн грн у період воєнного стану 2022 р.

У результаті вторгнення росії на територію України у 2022р., пошкодження енергетичної інфраструктури рішенням адміністрації у 2022 р. підприємство було переміщено з м. Київ у м. Житомир. Наразі тут працює 19 працівників, вартість основних фондів 1,163 млн. грн (рівень їх зносу 8%), вартість оборотних активів – 17,048 млн грн, загальна вартість майна – 18,575 млн грн.

Встановлено, що у 2020-2021 рр. спостерігався найвищий рівень фінансового потенціалу товариства. У 2022 р. ймовірність настання банкрутства має середній рівень, тим самим погіршуючи можливості підприємства, маневреність, рух грошових, фінансових потоків.

Товарний асортимент пально-мастильних ресурсів свідчить, що протягом 3 останніх років найбільш рентабельною є реалізація пального А-92, що становить 28,7 %. За даними 2022 р. рентабельність активів майна склала – 6,77 %, залученого капіталу – 22,1 %, реалізованої продукції – 31,93 %, операційної

діяльності – 1,59 %, звичайної діяльності – 1,30 %, чистої рентабельності продажу продукції – 24,20 %, рентабельності підприємства – 1,30 %. Водночас на підприємстві є певні проблеми щодо низької ефективності використання майна, зокрема оборотних активів та залученого капіталу.

Збільшення прибутку на 71 тис. гривень призвело до зростання рівня рентабельності власного капіталу на 83,14 відносних пунктів. Збільшення суми власного капіталу ТОВ «Нафта-Ойл-Груп» майже на 125,7 тис. грн. знизило його рентабельність на 106,68 процентних пунктів.

Кон'юнктура та цінова ситуація на ринку пального дозволяє підприємству застосовувати цінову політику середніх цін.

Проведений аналіз впливу введення зарядних станцій для електромобілів на фінансові показники підприємства "Нафта-Ойл-Груп" дозволяє зробити наступні висновки: припущення про зростання популярності на 15% може призвести до збільшення кількості користувачів та зростання прибутку; розрахунки окупності інвестицій показують, що введення зарядних станцій може призвести до позитивного фінансового результату протягом відносно короткого періоду часу (3 роки 4 місяці).

Впровадження зарядних станцій для електромобілів введення зарядних станцій має високий потенціал для прибутковості та рентабельності "Нафта-Ойл-Груп". Раціональне використання енергетичних ресурсів та відповідь на попит споживачів можуть стати ключовими факторами успіху цього інноваційного проекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу. К.: КНЕУ, 2013. 779 с.
2. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія. К.: КНЕУ, 2005. 292 с.
3. Бойчик І. М. Економіка підприємства : навч. посіб. К.: Атіка, 2003. 480 с.
4. Бочкарьова Т.О., Кулинич Р.О. Пігуль Н.Г. Показники рентабельності підприємств різних галузей України та шляхи підвищення їх рівня. Економіка і суспільство. 2017. № 10. URL: /
https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/35.pdf
5. Василенко В. О., Ткаченко Т. І. Стратегічне управління: навчальний посібник. Київ.: ЦУЛ, 2008. 396 с.
6. Виробництво промислової продукції України за видами діяльності. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/prom.htm
7. Вітвіцький В. В. Концепція продуктивності як інтегрованого показника ефективності / Актуальні проблеми економіки. 2015. №10. С.53-60.
8. Гладчук Г. Г. Управління витратами виробництва як необхідна ланка ефективного господарювання / Формування ринкових відносин в Україні. 2008. № 5 (84). С. 52-57.
9. Громов О. Ринок пального: ціни зростають, але під контролем. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/rinok-palnogo-cini-zrostayut-ale-pid-kontrolem/>
10. Гугля І. Відновлення споживання: що купують українці. / Альфа: Бізнес-Дайджест. 2017. № 6(червень). С. 6.
11. Гуцаленко Л. В. Прибуток у статистичному та динамічному обліку підприємств / Економіка АПК. 2014. № 8. С. 90-93.
12. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2003. №18-22.

13. Данкевич, А.Є.; Міліневська, В.Д. Фактори та резерви підвищення рівня рентабельності на підприємстві. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/123456789/8103>
14. Договір про заснування Енергетичного співтовариства від 25.10.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_926#Text
15. Дудар А. Основні напрямки розвитку системи управління результатами діяльності торговельно-виробничої фірми / Банківська справа. 2015. № 5 (53). С. 36-50.
16. Забарило М. Нова релігія: private label. Альфа: Бізнес-Дайджест. 2017. № 6(червень). С. 6.
17. *Економіка підприємства: навчальний посібник* / Т.М. Серіков, Є.П. Кожанова, В.І. Мельник, Г.М. Шумська. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2011. 304 с.
18. Енергетична стратегія України на період до 2035 року / Міністерство енергетики та захисту довкілля України. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358>
19. Економіка будівельного підприємства : підручник / авт. кол.: Т.О. Окландер та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 363 с.
20. Економіка підприємства: підручник /за ред. С.Ф. Покропивного. Вид. 2-ге, перероб. та доп. К.: КНЕУ, 2004. 528 с.
21. Кальмук Н. В., Дуда С. Т. Управління прибутком підприємства в сучасних умовах. Науковий вісник національного лісотехнічного університету України : збірник науково-технічних праць. Львів : РВВ НЛТУ України. 2015. Вип. 15.5. С. 254- 256.
22. Кільницька О.С., Старунська А.В., Афонін О.М. Цінова політика на ринку пального в Україні. *Менеджмент, маркетинг, логістика: тренди та подолання викликів*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів, студентів (м. Житомир, 05 грудня

- 2023 року). Житомир: Вид-во «Поліський національний університет», 2023. С. 69-72.
23. Кирильчук М. Підвищення роздрібних цін на пальне обов'язково декларується: нагадування Держпродспоживслужби. URL: https://buh.ligazakon.net/news/212747_pdvishchennya-rozdrbnikh-tsn-na-palne-obovyazkovo-deklarutsya-nagaduvannya-derzhprodspozhivsluzhbi
24. Корбутяк А. Г. Сокровольська Н. Я. Особливості планування рівня рентабельності вітчизняних підприємств у сучасних умовах. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Випуск 16. Частина 1. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/16_1_2017ua/36.pdf
25. Кравченко О. В. Стратегічний потенціал підприємства. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». Суми : СНАУ, 2014. № 2. С. 249-252.
26. Кузьмін О. Є., Олексів І. Б., Фещур Р. В. Планування фінансово-економічних показників діяльності підприємства. Фінанси України. 2014. № 11. С. 93-102.
27. Кулішов В.В. Економіка підприємства: теорія і практика. К.: Ніка-Центр, 2002. 212с.
28. Курочкіна, О. (2020). Рентабельність підприємства як основний показник ефективності його діяльності. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2663-4139/article/view/6877>
29. Кухарець Н. Експортно-імпортна політика України: роки незалежності/ Регіональна економіка. 2005. №1. С.32 -40.
30. Куюн С. Вартість бензину і дизпального: чому зросли ціни на заправках і чи зростатимуть надалі. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/03/pogljad/finansy/vartist-benzynu-dyzpalnoho-chomu-zrosly-cziny-zappravkax-zrostatymut-nadali>

31.Лір В. Енергетичний баланс України: форма без змісту. URL: <https://inovat.in.ua/novini-vgo/energetichniy-balans-ukrayini-forma-be/> (дата звернення 07.11.2023).

32.Лук'янова В В., Гловач Т. В., Економічний ризик : навчальний посібник. К. : Академвидав, 2013. 462 с.

33.Матковський С. О., Гавука І. С., Синицький О. М. Оцінка резервів зростання ефективності функціонування промислових підприємств Львівської області / Статистика України. 2015. № 3. С. 48-51.

34.Мацола С. М. Модель планування і управління діяльністю підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. 2015. № 4. Т. 3. С. 48-51.

35. Макаренко М.В. Формування механізму управління ефективним функціонуванням підприємства // Актуальні проблеми економіки. 2015. №11. С. 126 - 135.

36.Світові ціни на нафту. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/oil/> (дата звернення 07.11.2023).

37.Середні споживчі ціни на товари (послуги). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ct/sctp/Arch_sctp_u.htm

38.Скидан О.В., Кільницька О.С, Яремова М.І, Старунська А.В. Регулювання цін на паливно-енергетичні ресурси як напрям зміцнення соціально-економічної та енергетичної безпеки України. Сталий розвиток економіки. 2023. Випуск 2 (47). URL: <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/issue/archive>

39.Пандас А.В, Пислиця О.В. Економічне обґрунтування росту рентабельності будівельного підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Випуск 6(17) URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/6_17_ukr/33.pdf

40. Писаревський І.М. Підвищення ефективності використання ресурсів у плануванні виробничих процесів. Фінанси України. 2013. №10. С.91-100.

41. Покропивний С.Ф. Підприємництво, стратегія, організація, ефективність: Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2007. 244 с.
42. Тимофеева К.А. Напрями підвищення рентабельності / Азимут научных исследований: экономика и управление. 2014. С. 98–102.
43. Топалов М. Ціни на АЗС валяться. Що відбувається та чому вартість пального має бути ще нижчою? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/28/698508/>
44. Трачук Г. О. Ефективність і результативність як підходи до визначення економічного результату діяльності підприємства. Соціально- економічні аспекти науково практичної інтернет-конференції 16-17 січня 2015 р. Дніпропетровськ : «Герда», 2015. С. 154-156.
45. Фінансовий словник-довідник /М.Я.Демяненко, Ю.А.Лузан, П.Т. Саблук та ін. К.:ІАЕ УААН, 2003. 555 с.
46. Ціни на паливо на заправках України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/fuel/detail/>
47. Business & Economy. URL: [Average Urals price down 34.4% to \\$41.73/bbl over 2020 - Russian Finance Ministry \(tass.com\)](https://www.tass.com/economy/2020-12-15/average-urals-price-down-34-4-to-41-73-bbl-over-2020-russian-finance-ministry)
48. Череп А. В. Удосконалення управління фінансовими ресурсами з метою підвищення результативності діяльності суб'єктів господарювання. Формування ринкових відносин в Україні. 2015. № 7 (50). С. 44 -48.
49. Шегда А. В. Економіка підприємства. К.: Кондор, 2010. 237 с.
50. Шваб Л.І. Економіка підприємства: навчальний посібник. 2-ге вид. К.: Каравела, 2005. 568 с.
51. Яремко Л. А. Напрямки підвищення зовнішньоторговельного ефекту: макроекономічний аспект / Актуальні проблеми економіки. 2005. №1. С. 111 – 118.